DİL BİLGİSİ: SULÂSÎ FİİLLERDE EDİLGEN (MECHÛL) YAPI

القواعد: الفِعل المَبْني للمَجهول (الفعل الثلاثي المُجرّد)

Edilgen yapı, gerçek öznesi açık bir isim veya zamir olarak cümlede yer almayan fiilin aldığı biçimdir. Fiiller gerçek özne veya sözde özne ile kullanılma durumlarına göre ikiye ayrılırlar:

1. Ma'lûm Fiiller
2. Mechûl Fiiller

Gerçek özne ile kullanılan fiillere *mâ'lum* (etken) fiiller adı verilir. Şimdiye kadar çekimini öğrendiğiniz tüm fiiller ma'lûm formda idi. Sözde özne ile kullanılan fiillere *mechûl* (edilgen) fiiller adı verilir. Fiillerin edilgen yapıda geldiği durumlar şöyle sıralanabilir:

1. Gerçek öznenin bilinmemesi,
2. Bilindiği halde belirtilmesinden çekinilmesi,
2. Gerçek öznenin belirtilmesinin önemli olmaması.

Bu durumlarda fiil edilgen forma çevrilerek sözde özne ile kullanılır.

Sulâsî fiillerin edilgen formları ile sulâsî mezîd fiillerin edilgen formları birbirlerinden ana kural itibariyle ayrılmasalar da, şekilsel olarak farklıymış gibi görünürler. Bu bölümde sadece sulâsî mucerred fiillerin mâzî ve muzâri yapılarının edilgen kullanımları konu edilecek, sulâsî mezîd fiillerin edilgen yapıları daha sonraki bölümde işlenecektir.

Sulâsî Fiillerde Edilgen Yapı

Türkçede fiil köküne ses uyumuna göre "-ıl, -il, -ul, -ül" eklerinden birinin getirilmesiyle elde edilen edilgen yapı, Arapçada fiillerin harekelerinde değişiklik yapılmak suretiyle elde edilir. Sulâsî fiillerin mâzî ma'lûm formları daima (فُعِلَ - *fu'ile*) kalıbında; muzâri formları ise daima (يُفْعَلُ - *yuf'alu*) kalıbında edilgene dönüştürülür.

Sulâsî Fiillerde Mâzî Mechûl

a. Sahîh Fiillerde Mâzî Mechûl

Önce *sahîh* fiillerin mâzî mechûl formlarını inceleyelim:

Yazıldı	كُتِبَ	Yazdı	كَتَبَ
İçildi	شُرِبَ	İçti	شَرِبَ
Açıldı	فُتِحَ	Açtı	فَتَحَ
Soruldu	سُئِلَ	Sordu	سَأَلَ

Mechûl fiil, çekimi bakımından ma'lûm yapıdan farklı değildir. (سُئِلَ) fiili örneğinde bu durumu görelim:

Çoğul (Cem')	İkil (Tesniye)	Tekil (Mufred)	
هُمْ سُئِلوا Onlar soruldular	هُما سُئِلا O ikisi soruldular	هُوَ سُئِلَ O soruldu	Gâib
هُنَّ سُئِلْنَ Onlar soruldular	هُما سُئِلَتا O ikisi soruldular	هِيَ سُئِلَتْ O soruldu	Gâibe
أَنْتُمْ سُئِلْتُمْ Sizler sorulduntuz	أَنْتُما سُئِلْتُما Siz ikiniz sorulduntuz	أَنْتَ سُئِلْتَ Sen sorulduntu	Muhâtab
أَنْتُنَّ سُئِلْتُنَّ Sizler soruldunuz	أَنْتُما سُئِلْتُما Siz ikiniz soruldunuz	أَنْتِ سُئِلْتِ Sen sorulduntu	Muhâtaba
نَحْنُ سُئِلْنا Biz sorulduk		أنا سُئِلْتُ Ben soruldum	Mutekellim

Sahîh fiillerden *sâlim* ve *mehmûz* fiillere dâir mechûl çekim örneklerini yukarıda gördünüz. Şimdi *muda"af* bir fiilin mechûl formunu inceleyelim:

مَدَّ (uzattı) fiili mechûl formda مُدَّ (uzatıldı),

دَقَّ (-kapıyı- çaldı) fiili دُقَّ (-kapı- çalındı),

عَدَّ (saydı) fiili عُدَّ (sayıldı) şeklinde kullanılır.

b. Mu'tell Fiillerde Mâzî Mechûl

Şimdi mu'tell fiillerin mâzî mechûl formlarını inceleyelim:

Misal fiillerin mechûl formları tıpkı sâlim fiilinki gibidir. Örnek:

وَعَدَ (söz verdi), وُعِدَ (söz verildi),

وَصَلَ (ulaştı), وُصِلَ (ulaşıldı).

Diğer *ecvef fiiller* mechûl yapıldığında *i'lâl* kurallarının burada yeniden karşımıza çıktığını görürüz. Örneğin, قال fiilinin aslı bildiğiniz üzere قَوَلَ dir. Bunu edilgen forma dönüştürdüğümüzde قُوِلَ biçimi bulunur. İ'lâl kurallarımızdan hatırlayacağımız üzere, illetli harf harekeli, kendinden önceki harf de harekeli olduğunda illetli harfin harekesi kendinden önceki sağlam harfe aktarılır ve illetli harfin kendisi bu harekeye uygun bir illetli harfe dönüşür. Buradan hareketle قِيلَ formu bulunur. Diğer bütün ecvef fiiller aynı şekilde edilgen yapıya dönüştürülür. Örneğin;

باعَ (sattı) fiili mechûl formda بِيعَ (satıldı),

ساق (sevketti, götürdü) fiili سِيقَ (sevk edildi, götürüldü),

زاد (artırdı) fiili زِيدَ (artırıldı) şeklinde kullanılır.

Nâkıs ve *lefîf* fiiller mâzî mechûl forma uyarlandığında, sondaki illetli harf -aslen ister vâv, isterse ye olsun- daima ye olarak görünür. Örneğin:

دَعا (davet etti, çağırdı) fiili mechûl formda دُعِيَ (davet edildi, çağırıldı),

رَمَى (attı, fırlattı) fiili mechûl formda رُمِيَ (atıldı, fırlatıldı),

بَنَى (yaptı, kurdu, bina etti) fiili, بُنِيَ (yapıldı, kuruldu, bina edildi),

رَوَى (anlattı, rivayet etti) fiili de رُوِيَ (anlatıldı, rivayet edildi) şeklinde kullanılır.

Sulâsî Fiillerde Muzâri Mechûl

Sulâsî fiillerin Geniş/Şimdiki Zaman formları, yukarıda değinildiği gibi, daima (يُفْعَلُ - *yuf'alu*) kalıbında edilgene dönüştürülür. Örnek:

Yazılıyor	يُكْتَبُ	Yazıyor	يَكْتُبُ
Kırılıyor	يُكْسَرُ	Kırıyor	يَكْسِرُ
Açılıyor	يُفْتَحُ	Açıyor	يَفْتَحُ
Soruluyor	يُسْأَلُ	Soruyor	يَسْأَلُ

Muzâri mechûl fiil çekimi, muzâri ma'lûm fiil çekiminden farklı değildir. Bu durumu (يُسْأَلُ) muzâri mechûl fiilinin çekimini yaparak birlikte görelim:

Çoğul (Cem')	İkil (Tesniye)	Tekil (Mufred)	
هُمْ يُسْأَلُونَ Onlar soruluyorlar	هُما يُسْأَلانِ O ikisi soruluyor	هُوَ يُسْأَلُ O soruluyor	Gâib
هُنَّ يُسْأَلْنَ Onlar soruluyorlar	هُما تُسْأَلانِ O ikisi soruluyor	هِيَ تُسْأَلُ O soruluyor	Gâibe
أَنْتُمْ تُسْأَلُونَ Sizler soruluyorsunuz	أَنْتُما تُسْأَلانِ Siz ikiniz soruluyorsunuz	أَنْتَ تُسْأَلُ Sen soruluyorsun	Muhâtab
أَنْتُنَّ تُسْأَلْنَ Sizler soruluyorsunuz	أَنْتُما تُسْأَلانِ Siz ikiniz soruluyorsunuz	أَنْتِ تُسْأَلِينَ Sen soruluyorsun	Muhâtaba
نَحْنُ نُسْأَلُ Biz soruluyoruz		أَنا أُسْأَلُ Ben soruluyorum	Mutekellim

Muda"af fiillerin muzârisi aşağıdaki şekilde mechûle çevrilir:

مَدَّ (uzattı) – يَمُدُّ (uzatır/uzatıyor) – يُمَدُّ (uzatılır/uzatılıyor)

عَدَّ (saydı) – يَعُدُّ (sayar/sayıyor) – يُعَدُّ (sayılır/sayılıyor)

فَكَّ (çözdü) – يَفُكُّ (çözer/çözüyor) – يُفَكُّ (çözülür/çözülüyor)

Misâl-i vâvî'nin muzârisi mechûle çevrilirken daha önce düşürülmüş olan illetli harf tekrar açığa çıkar:

وَجَدَ (buldu) – يَجِدُ (bulur/buluyor) – يُوجَدُ (bulunur/bulunuyor)

Ecvef fiillerin muzârisi mechûle çevrilirken de i'lâl kuralları karşımıza çıkar. Örneğin قال fiilinin aslının قَوَلَ, muzârisinin ise يَقْوُلُ olduğunu biliyorsunuz. Bu fiili meçhule çevirirken öncelikle aslını meçhul kalıbına uyarlayarak يُقْوَلُ şeklinde harekeler, sonra da i'lâl kuralımızı uygularız. Şimdi kuralımızı hatırlayalım:

1. İlletli harf harekeli kendisinden önceki sağlam harf harekesiz ise illetli harfin harekesi kendisinden önceki sağlam harfe verilir.
2. İlletli harf harekesiz kendisinden önceki harf harekeli olduğunda illetli harf, kendisinden önceki harfin harekesine uygun bir illetli harfe dönüşür.

Bu iki kuralı uygulayınca sonuçta قال fiilinin muzâri mechûlü olarak يُقالُ biçimini elde ederiz.

Nâkıs fiillerin muzârileri edilgen yapıya çevrilirken *'aynu'l-fi'l* 'in harekesi fetha olmak zorunda olduğundan sondaki illetli harf daima bu fetha harekesine uygun illetli harf olan elif biçiminde görünür. Bu arada şu hususu da ihmal etmemek gerekir: Buradaki illetli harf daima elif-i maksûre biçiminde yazılır. Örnek:

دَعا – يَدْعُو – يُدْعَى (davet ediliyor, çağırılıyor)

رَمى – يَرْمِي – يُرْمَى (atılıyor, fırlatılıyor)

Lefîf fiillerin muzâri mechûlleri de tıpkı nâkıs fiillerin muzâri mechûlü gibidir. Örneğin hadis ilminde sıklıkla karşımıza çıkan رَوَى'nın mechûl formu şöyledir:

رَوَى – يَرْوِي – يُرْوَى (rivayet edilir, anlatılır)

Öğrenme Çıktısı

2 Arapça sulâsî fiillerin edilgen (mechûl) yapısını tanıma, ma'lûm bir sulâsî fiili mechûle çevirebilme

Araştır/ Tekrarla 2	İlişkilendir/ Karşılaştır	Anlat/ Paylaş
Arapça mâzî ve muzâri fiillerin mechûl formlarını inceleyiniz ve tekrarlayınız.	Kur'ân-ı Kerîm'in "Mu'minûn Sûresi" 101, "Yusuf Sûresi" 75. ayet-i kerimelerinde geçen mechûl fiilleri tespit ediniz.	Bildiğiniz nesne alan fiilleri arkadaşlarınızla birlikte mechûle çevirmeye çalışınız.